

สรุปเนื้อหา
การประชุมเชิงปฏิบัติการด้านวิชาการ “กระท่อม พืชยาทางการแพทย์แผนไทย”
ผ่านระบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (E-meeting : Zoom Cloud Meeting)
ในวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๖๔ เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๓.๐๐ น.

หัวข้อเรื่อง “ไขข้อข้องใจกระท่อมไทย ใครใช้ได้บ้าง”

วิทยากร นางสาวศิริพร ไชยสุรยกานต์ นิตกรชำนาญการพิเศษ
ส่วนพัฒนาและวิจัยกฎหมาย กองกฎหมาย
สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด กระทรวงยุติธรรม

สาระสำคัญ

พระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ (ฉบับที่ ๘) พ.ศ. ๒๕๖๔ ได้มีการประกาศยกเลิกระบุพืชกระท่อมจากยาเสพติดให้โทษในประเภท ๕ โดยมีผลบังคับใช้ เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๖๔ ที่ผ่านมา

ในการควบคุมและกำกับดูแลพืชกระท่อม จะกำหนดใน ร่างพระราชบัญญัติพืชกระท่อม พ.ศ. ซึ่ง ณ ขณะนี้ความคืบหน้าการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติพืชกระท่อมอยู่ในขั้นตอนวุฒิสภาลงมติรับหลักการ **สาระสำคัญของร่างพระราชบัญญัติพืชกระท่อม พ.ศ.**

๑. ควบคุมเฉพาะพืชกระท่อมและใบกระท่อมที่เป็นวัตถุดิบ ไม่รวมการนำเอาพืชกระท่อมไปประกอบในผลิตภัณฑ์สมุนไพร ยา อาหาร เครื่องสำอาง หรือผลิตภัณฑ์ใดที่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นการเฉพาะ รวมถึงการนำเข้า ส่งออก ขาย และโฆษณา ให้เป็นไปตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น

๒. ให้สำนักงาน ป.ป.ส. ส่งเสริมพืชกระท่อมให้เป็นพืชเศรษฐกิจและการใช้ตามวิถีชุมชน

- สนับสนุนการเพาะปลูกเพื่อใช้ตามวิถีชุมชนและพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจ

- ส่งเสริมการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาเทคโนโลยีการเพาะปลูก การพัฒนาพันธุ์ การผลิต การจัดการ

และการตลาด

- ให้ความรู้ และจัดทำคำแนะนำ คู่มือ หนังสือวิชาการ หรือเอกสารอื่นใด เพื่อเผยแพร่ความรู้ และพัฒนาศักยภาพผู้ประกอบการในการใช้ประโยชน์จากพืชกระท่อม

๓. การเพาะหรือปลูกพืชกระท่อม สามารถกระทำได้ โดยไม่ต้องขอรับอนุญาต โดยไม่จำกัดจำนวนหรือปริมาณ

๔. การนำเข้าหรือส่งออกใบกระท่อม ต้องได้รับใบอนุญาตจากเลขาธิการ ป.ป.ส. หรือผู้ที่เลขาธิการ ป.ป.ส. มอบหมาย

๕. ผู้ขออนุญาตนำเข้า หรือส่งออก ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม (อายุใบอนุญาต ๕ ปี)

(๑) กรณีเป็นบุคคลธรรมดา ต้องมีสัญชาติไทย มีอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป และ

ก. อาศัยอยู่ในประเทศไทย ไม่เป็นบุคคลวิกลจริต - ไร้ความสามารถ - เสมือนไร้ความสามารถ

ข. ไม่อยู่ระหว่างถูกพักใช้,เพิกถอนใช้ใบอนุญาตตามกฎหมายนี้ กฎหมายวัตถุออกฤทธิ์ หรือกฎหมายยาเสพติดให้โทษ

ค. ไม่เคยถูกเพิกถอนใบอนุญาตตามกฎหมายนี้ กฎหมายวัตถุออกฤทธิ์ หรือกฎหมายยาเสพติดให้โทษ ภายใน ๒ ปี

ง. ไม่เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดตามกฎหมายวัตถุออกฤทธิ์ หรือกฎหมายยาเสพติดให้โทษ เว้นแต่พ้นโทษมาแล้ว ๒ ปี

(๒) นิติบุคคล จดทะเบียนตามกฎหมายไทย และ

ก. ไม่มีลักษณะต้องห้ามตาม (๑) (ข) (ค) และ (ง) (ไม่อยู่ระหว่างพักใช้/เพิกถอน/ถูกพิพากษาว่าทำผิด)

ข. ผู้แทนนิติบุคคล ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตาม (๑) (เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา)

ค. กรรมการของนิติบุคคล หุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นอย่างน้อย ๒ ใน ๓ ต้องมีสัญชาติไทย

ง. มีสำนักงานตั้งอยู่ในประเทศไทย

(๓) วิสาหกิจชุมชน ที่ไม่เป็นนิติบุคคล ผู้ได้รับมอบหมายต้องมีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้ามตาม (๑)

(๔) หน่วยงานของรัฐ รวมถึงสภาวิชาชีพและหน่วยงานในกำกับของรัฐ

๖. การยื่นคำขออนุญาต : ตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎกระทรวง

๗. ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามที่กำหนด ให้ผู้อนุญาตมีอำนาจสั่งพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตได้

๘. การอุทธรณ์คำสั่ง

- กรณีผู้อนุญาตไม่ออกใบอนุญาต หรือไม่ต่ออายุใบอนุญาต ผู้ขอรับใบอนุญาตมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง

- กรณีผู้รับอนุญาตถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาต หรือถูกเพิกถอนใบอนุญาต ผู้นั้นมีสิทธิอุทธรณ์ต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ได้รับแจ้ง

- โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ต้องพิจารณาอุทธรณ์ให้แล้วเสร็จ ภายใน ๓๐ วันนับแต่วันที่ได้รับอุทธรณ์

๙. ห้ามขายใบกระท่อม น้ำต้มใบกระท่อม หรืออาหารตามกฎหมายว่าด้วยอาหารที่มีใบกระท่อมเป็นวัตถุดิบ หรือส่วนประกอบ แก่ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี สตรีมีครรภ์ และสตรีให้นมบุตร เว้นแต่เป็นอาหารที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมประกาศกำหนด

๑๐. ห้ามขายใบกระท่อมหรือน้ำต้มใบกระท่อม ในสถานที่หรือโดยวิธีการ ดังนี้

- ขายในสถานศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ

- ขายหอพักตามกฎหมายว่าด้วยหอพัก

- ขายในสวนสาธารณะ สวนสัตว์ และสวนสนุก

- ขายโดยใช้เครื่องขาย

๑๑. ห้ามโฆษณาหรือทำการสื่อสารการตลาด เพื่อจูงใจสาธารณชนให้บริโภคใบกระท่อมหรือน้ำต้มใบกระท่อมที่ปรุงหรือผสมกับยาเสพติดให้โทษ วัตถุออกฤทธิ์ ยา วัตถุอันตราย หรือวัตถุอื่นที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมประกาศกำหนด (๔X๑๐๐) เว้นแต่เพื่อการรักษาโรค บรรเทาอาการเจ็บป่วยภายใต้การกำกับดูแลแพทย์ หรือเพื่อการศึกษาวิจัยโดยหน่วยงานของรัฐ หรือเพื่อจัดการเรียนการสอนทางการแพทย์ เภสัชศาสตร์ ฯลฯ

๑๒. ห้ามบริโภคใบกระท่อมหรือน้ำต้มใบกระท่อมที่ปรุงหรือผสมกับยาเสพติดให้โทษ วัตถุออกฤทธิ์หรือวัตถุอันตราย (๔X๑๐๐) เว้นแต่เพื่อการรักษาโรค บรรเทาอาการเจ็บป่วยโดยการดูแลของแพทย์ หรือเพื่อการศึกษาวิจัยโดยหน่วยงานของรัฐ หรือเพื่อจัดการเรียนการสอนทางการแพทย์ เภสัชศาสตร์ ฯลฯ

๑๓. ห้ามจูงใจ ชักนำ ยุยงส่งเสริม ใช้อุบายหลอกลวง ชูเชิญ ใช้อำนาจครอบงำผิดคลองธรรม หรือใช้วิธี ชื่นใจให้ผู้อื่นบริโภคใบกระท่อมหรือน้ำต้มใบกระท่อมที่ปรุงหรือผสมกับยาเสพติดให้โทษ วัตถุออกฤทธิ์ หรือ วัตถุอันตราย (๔X๑๐๐) เว้นแต่เพื่อการรักษาโรค บรรเทาอาการเจ็บป่วยโดยการดูแลของแพทย์ หรือเพื่อการ ศึกษาวิจัยโดยหน่วยงานของรัฐ หรือเพื่อจัดการเรียนการสอนทางการแพทย์ เกสัชศาสตร์ ฯลฯ

๑๔. ให้มีพนักงานเจ้าหน้าที่ มีหน้าที่ในการตรวจสอบหรือควบคุม สถานที่นำเข้าหรือส่งออก ยานพาหนะที่บรรทุกใบกระท่อม เรียกบุคคลมาให้ถ้อยคำหรือส่งเอกสารหรือหลักฐาน เพื่อป้องกันการนำไปใช้ในทางที่ผิด การปฏิบัติหน้าที่ต้องแสดงบัตรประจำตัวทุกครั้ง

๑๕. กำหนดบทลงโทษผู้ฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย

(๑) นำเข้าหรือส่งออกโดยไม่ได้รับอนุญาต จำคุก ๑ ปี หรือปรับ ๑๐๐,๐๐๐ บาท

(๒) ขายแก่ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี สตรีมีครรภ์และสตรีให้นมบุตร ปรับ ๓๐,๐๐๐ บาท

(๓) ขายในสถานศึกษา หอพัก สวนสาธารณะ ขายโดยเครื่องขาย ปรับ ๕๐,๐๐๐ บาท

(๔) ฝ่าฝืนห้ามการโฆษณา จำคุก ๒ ปี หรือปรับ ๒๐๐,๐๐๐ บาท

(๕) ฝ่าฝืนข้อห้ามการบริโภคแบบปรุงหรือผสมยาเสพติด, วัตถุออกฤทธิ์ ฯลฯ (๔X๑๐๐) ปรับ ๕๐,๐๐๐ บาท

(๖) จูงใจ ชักนำ ยุยงส่งเสริม ฯลฯ ให้บริโภคแบบปรุงหรือผสมยาเสพติด วัตถุออกฤทธิ์ ฯลฯ (๔X๑๐๐) จำคุก ๑ ปี หรือปรับ ๑๐๐,๐๐๐ บาท ถ้ากระทำต่อผู้ที่มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี สตรีมีครรภ์ และสตรีให้นมบุตร ลงโทษเป็น ๒ เท่า

(๗) นิติบุคคล กระทำผิดโดยการสั่งการหรือการกระทำของกรรมการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่ง รับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคล นิติบุคคลต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้ด้วย

๑๖. ความผิดที่มีโทษปรับสถานเดียว หรือเป็นความผิดที่มีโทษจำคุกไม่เกิน ๑ ปี เลขอาชญากรรม คณกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) หรือผู้ซึ่งเลขอาชญากรรม ป.ป.ส. มอบหมาย มีอำนาจ เปรียบเทียบ

บทเฉพาะกาล

๑๗. ผู้นำเข้าหรือส่งออกใบกระท่อม อยู่ในวันก่อนวันที่กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์การขออนุญาตมี ผลใช้บังคับ ให้ยื่นคำขอรับใบอนุญาตภายใน ๙๐ วันนับแต่วันที่กฎกระทรวงนี้มีผลใช้บังคับ และสามารถนำ เข้าหรือส่งออกต่อไปได้จนกว่าจะไม่ได้รับใบอนุญาต

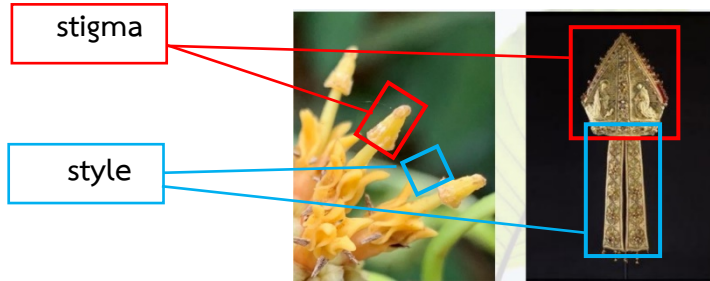
เมื่อมีกฎหมายว่าด้วยการปรับเป็นพินัยใช้บังคับแล้ว ให้บรรดาความผิดอาญาที่มีโทษปรับสถานเดียว เปลี่ยนเป็นความผิดทางพินัย และอัตราโทษปรับอาญาสำหรับความผิดอาญาที่มีโทษปรับสถานเดียวเปลี่ยนเป็น อัตราค่าปรับเป็นพินัย

หัวข้อเรื่อง “กระท่อม ขุมทรัพย์ภูมิปัญญาทางการแพทย์แผนไทย”

ผู้อภิปรายคนที่ ๑ : ศ.ดร.ภก.ชยันต์ พิเชียรสุนทร ราชบัณฑิต

๑. พฤกษศาสตร์ของพืชกระท่อม

• กระท่อม มาจากคำว่า Kadam (อ่านว่า กะด่า) ในภาษาสันสกฤต แปลว่า “พืชศักดิ์สิทธิ์” ในคติฮินดู โดยนักพฤกษศาสตร์คนแรกที่พบพืชนี้ (Pieter Willem Korthals) เห็นว่าใบและเกสรเพศเมียของดอกกระท่อมคล้าย mitre (หมวกของบิชอป)

• กระท่อม มีชื่อวิทยาศาสตร์ คือ *Mitragyna speciosa* Korth. อยู่ในวงศ์ Rubiaceae มีลักษณะทางพฤกษศาสตร์ ดังนี้

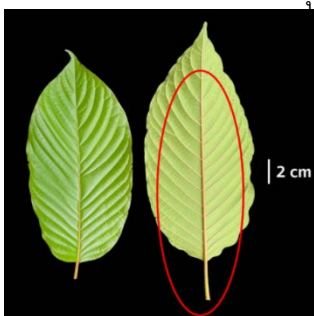
๑. เป็นไม้ยืนต้น ความสูงราว ๑๕ - ๓๐ เมตร
๒. ลำต้นตรง แตกกิ่งก้านน้อย
๓. ใบเดี่ยว รูปไข่แกมขอบขนาน เรียงตรงกันข้าม ด้านท้องใบมีเส้นใบเห็นเป็นสันชัดเจน
๔. หูใบรูปหอกอยู่ระหว่างก้านใบ
๕. ดอกเป็นชนิดสมบูรณ์เพศ ออกที่ปลายกิ่ง ช่อย่อยรูปทรงกลมคล้ายดอกกระถิน แต่ละช่อมีดอกย่อยราว ๗๐ - ๘๐ ดอก
๖. ผลมีลักษณะแคบซูล ภายในผลย่อยมีเมล็ดอัดแน่น
๗. เมล็ดมีลักษณะแบน (flat seed)

• กระท่อมเป็นพืชพื้นเมืองของประเทศไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ นิวกินี พบได้ในเขตร้อนและกึ่งร้อนของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และทวีปแอฟริกา ส่วนในประเทศไทย พบได้ตั้งแต่ภาคใต้ตอนบนจนถึงตอนล่าง

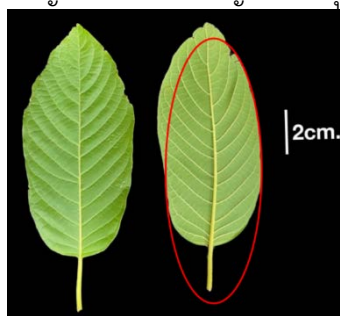
๒. สายพันธุ์กระท่อมในประเทศไทย

• กระท่อมในประเทศไทยมี ๓ สายพันธุ์ แต่ละพันธุ์แตกต่างกันที่ลักษณะของใบ ดังนี้

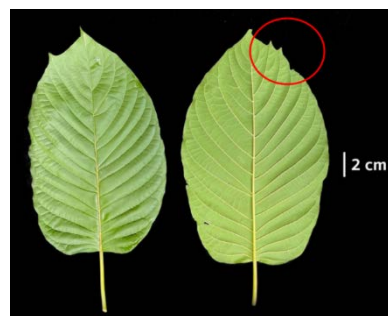
๑. พันธุ์ก้านแดง : มีก้านและเส้นใบสีแดง
๒. พันธุ์แดงกวา : มีเส้นใบสีเขียวอ่อนกว่าแผ่นใบ
๓. พันธุ์ยักษ์ใหญ่ : มีใบขนาดใหญ่กว่าพันธุ์อื่นและส่วนบนของขอบใบเป็นหยัก

พันธุ์ก้านแดง

พันธุ์แดงกวา

พันธุ์ยักษ์ใหญ่

๓. สารสำคัญในพืชกระท่อม

- พืชกระท่อมมีสารหลายกลุ่ม ได้แก่ alkaloids, flavonoids, triterpenes, phenolic compounds เป็นต้น โดยสารกลุ่ม **indole alkaloids** เป็นกลุ่มสารที่พบในพืชกระท่อมมากที่สุด
- สารสำคัญหลัก คือ สาร **mitragynine** พบในใบกระท่อมของไทยสูงถึง ๖๖% โดยน้ำหนัก ส่วนของใบกระท่อมมาเลย์ พบ ๑๒% โดยน้ำหนัก
- สาร mitragynine หรือ ๙-methoxy-corynantheidine มีสูตรโมเลกุล $C_{23}H_{30}O_4N_2$ โมล โมเลกุล ๓๙๘.๕๐๓ กรัมต่อโมล มีลักษณะเป็นผงสีขาว ละลายได้ในแอลกอฮอล์ คลอโรฟอร์ม และกรดอะซิติก
- สาร mitragynine หรือสารสกัดในพืชกระท่อม มีฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาและมีผลต่อสรีรวิทยา ดังนี้
 - **ระบบประสาท** : สาร mitragynine มีผลกระตุ้นระบบประสาท มีคุณสมบัติลดการปวด แก้อาเจียน
 - **ระบบทางเดินอาหาร** : สาร mitragynine มีฤทธิ์ยับยั้งการหลั่งกรดในกระเพาะอาหาร ของหนูขาว ลดการอยากอาหาร และยับยั้งการหดตัวของ ลำไส้เล็กจึงช่วยยับยั้งอาการท้องเสียได้
 - **ฤทธิ์ต้านการอักเสบ** : สารสกัดเมทานอลของกระท่อมมีฤทธิ์ยับยั้งการอักเสบใน หนูขาว
 - **ฤทธิ์ต้านเชื้อแบคทีเรีย** : สารสกัดใบกระท่อมมีฤทธิ์ยับยั้งการเจริญของแบคทีเรียใน ลำไส้

๔. การเสพติดพืชกระท่อม

- สาร mitragynine ในพืชกระท่อมมีผลกระตุ้นระบบประสาทเช่นเดียวกับโคเคน เมื่อใช้เสพ โดยการขงน้ำดื่ม มวนใบสูบ หรือเคี้ยวใบสด ไปนาน ๆ อาจทำให้เกิดการติดได้ ถ้าไม่ได้เสพ อาจมีอาการขาดยา เช่น มีอาการก้าวร้าว น้ำตาไหล น้ำมูกไหล ปวด กล้ามเนื้อ แต่ความรุนแรงของอาการขาดยา จะน้อยกว่าการใช้ฝิ่น

ผู้อภิปรายคนที่ ๒ : นายพลรัฐชน พลภักดี ผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทย

- การใช้พืชกระท่อม ถือเป็นวิถีชีวิตอย่างหนึ่งของคนภาคใต้ในประเทศไทย โดยเฉพาะในกลุ่มคนใช้แรงงาน มักใช้เป็นเครื่องดื่ม หรือยาบำรุงกำลัง โดยการเคี้ยวใบกระท่อม คายกากทิ้ง และดื่มน้ำตาม
- ในการกินใบกระท่อมที่ถูกต้อง จะกิน**ใบเปสลาด** คือ ใบกลางอ่อนกลางแก่ โดยไม่แนะนำให้กินยอดอ่อน และใบกระท่อมที่ยิ่งแก่ก็จะมีสารออกฤทธิ์ที่มากตามไปด้วย
- ในวิถีชาวบ้านการกินใบกระท่อมจะช่วยให้ไม่เหน็ดเหนื่อย และสามารถทนแดดได้นาน หากมองในทางศาสตร์การแพทย์แผนไทย กระท่อมเป็นยาฤทธิ์เย็น ทำให้ทนต่อความร้อนได้ดี
- การนำพืชกระท่อมมาใช้ในทางศาสตร์การแพทย์แผนไทย จะนำมาใช้ทุกส่วน (ราก เปลือกต้น เนื้อไม้ ใบ ดอก) เพราะแต่ละส่วนให้สารออกฤทธิ์ที่แตกต่างกัน ทำให้ได้สรรพคุณทางยาแตกต่างกันไปด้วย
- กระท่อมมีรสยาหลายรส ได้แก่ ฝาด ขม เปรี้ยว เมา (โดยทุกส่วนของกระท่อมจะมีรสเมา แต่มากน้อยขึ้นกับส่วนที่ใช้)
- แนวทางการใช้พืชกระท่อมเป็นยารักษาโรคทางภาคใต้ตามส่วนที่ใช้

๑. ราก

- ส่วนปลายราก (รากอ่อน) มีรสฝาด ขม เมาเล็กน้อย จึงนำไปใช้กับเด็ก รักษาอาการท้องเสีย แก้บิดมูกเลือดในเด็กแรกเกิดจนถึง ๑๐ เดือน
- ส่วนกลาง และโคนรากก็จะมีรสฝาดและเมาที่มากขึ้น
- ทางแผนไทยไม่นิยมใช้เหง้าของต้นกระท่อม เพราะจะทำให้พิษตายได้

๒. แก่น, เนื้อไม้

- มีสีเหลือง มีรสขมมาก
- แก้ไข แก้ไข้เพื่อดี แก้ไข้เชิงงูซึม หรือระดูทับไข้

๓. ภาระพี

- มีรสฝาดมากกว่าแก่น
- มักใช้รักษาอาโปพิการ (ธาตุน้ำพิการ), แก้ปวดเมื่อย, ผื่น, แผลพุพองตามผิวหนัง

๔. เปลือกต้น

- ถูกนำมาใช้บ่อยมากที่สุด
- รักษาตานขางในเด็ก
ตัวอย่างการรักษา: เด็ก อายุ ๑ - ๕ ปี มีแผลพุพองตามผิวหนัง รักษาโดยใช้เปลือกกระท่อม ตาลทั้ง ๕ ข้าวเย็นเหนือ ข้าวเย็นใต้ ต้มดื่ม ๑ หม้อ ไม่เกิน ๗ วัน จะทำให้ตุ่มแผลหายขาด

๕. ยอด

- ยอดอ่อน ใช้กับเด็ก เพราะสารสำคัญมีน้อย รสเมาก็น้อย รักษาอุจจาระธาตุพิการ

๖. ใบ

- ใบอ่อน มีรสเปรี้ยว ฝาด รักษาอาโปพิการ หรือลมอันเป็นพิษ
ตัวอย่างการรักษา : ใช้ใบอ่อนรักษาอาการตาฝ้าฟาง โดยให้เคี้ยวใบกระท่อมครึ่งใบ จะช่วยให้สดชื่นขึ้น อาการตาฝ้าฟางจะดีขึ้น
- ใบแก่ มีรสเปรี้ยวมากกว่า
ตัวอย่างการรักษา : รักษาโรคเบาหวาน โดยให้กินใบกระท่อมแก่ วันละ ๒ ใบ ก่อนอาหารเช้า เคี้ยวเอาแต่น้ำ คายกากทิ้ง หรือใช้เครื่องปั่นแยกกากออก แต่ใบกระท่อมทำให้ท้องผูก ให้ใช้ใบชุมเห็ดเทศร่วมด้วย ๑ ใบ จะช่วยแก้อาการท้องผูกได้

๗. ดอก

- แบ่งเป็น ๓ แบบ ได้แก่ ดอกอ่อน ดอกแก่ และดอกที่ไม่มีเกสรแล้ว ใช้รักษาโรคแตกต่างกัน
- ใช้รักษาทางด้านจิตใจ คือ ลมหทัยวาตะ ช่วยสร้าง/เพิ่มน้ำหล่อเลี้ยงหัวใจให้ดี เมื่อกินเข้าไปแล้วมีผลต่อทางด้านจิตประสาทในทางที่ดี
- ดอกอ่อน รสขมเล็กน้อย เปรี้ยว
ดอกแก่ รสขมมาก เปรี้ยวเล็กน้อย
- เกสรสีเหลือง นำมาทำเป็นชาช่วยบำรุงหัวใจ แก้ปรัทัยหคคิกำเริบ (ทุกช่วงวัยของดอกก็นำมาแก้ปรัทัยหคคิกำเริบได้เช่นกัน ช่วยลดไข้ และลดอัตราการเต้นของหัวใจ)
- ดอกที่ไม่มีเกสรแล้ว จะนำมาใช้รักษาปัสสาวะพิการ

- การใช้พืชกระท่อมรักษาโรคจะพบได้ในศิลาจารึกวัดโพธิ์ ศิลาจารึกวัดราชโอรส และตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ จะมีบันทึกไว้มาก แต่ในทางภาคใต้จะเป็นตำรับพื้นบ้านที่มีการบันทึกเก็บไว้ หรือในคัมภีร์เก่าๆ โดยมีทั้งการใช้กระท่อมแบบตำรับ และยาเดี่ยว ส่วนใหญ่ตำรับพื้นบ้านทางภาคใต้ใช้รักษาในระบบทางเดินอาหาร

- ตัวอย่างการรักษาอาการท้องเสีย ท้องร่วง : ให้เคี้ยวใบกระท่อมครึ่งใบ คายกากทิ้ง และดื่ม น้ำอุ่นตาม ถ้าหากยังไม่หยุด ให้เปลี่ยนมาใช้ตำรับ เช่น ในยาต้ม เอาขมิ้นชัน ขมิ้นอ้อย (มักใช้คู่กันในตำรับ) ไพล กระทือ ใบกระท่อม ก็จะช่วยให้หยุดท้องเสีย และลดอาการปวดมวนท้องได้
- ตัวอย่างการรักษาเบาหวาน :
 ๑. เคี้ยวใบกระท่อมแก่ วันละ ๒ ใบ ก่อนอาหารเช้า เคี้ยวเอาแต่น้ำ คายกากทิ้ง ดื่มน้ำอุ่นตาม
 ๒. ทำเป็นยาตำรับ เอาใบกระท่อม หนุ่ยใต้ใบ ผักเสี้ยนผี น้ำนมราชสีห์ เอามาบดผง แล้วมาชงเป็นชาดื่ม ทุกวัน วันละ ๒ - ๓ ครั้ง ใช้นาน ๆ ช่วยให้ลดน้ำตาลในเลือดได้
- ตัวอย่างการรักษาอาการไอ : ให้เคี้ยวใบกระท่อมไม่ถึงครึ่งใบ จะช่วยแก้ไอได้ แต่หากไอเรื้อรัง ให้เอาใบกระท่อมม้วนกับน้ำตาลทรายแดงแล้วเคี้ยว เนื่องจากใบกระท่อมมีรสฝาดขม ทำให้เสมหะแห้งติดอยู่ข้างใน รสหวานของน้ำตาลทรายแดงจะช่วยกระตุ้นเสมหะออกมาได้ อาการไอก็จะหายไป หรือทำเป็นยาต้ม เอาใบกระท่อม ๘ - ๑๒ ใบ อ้อยแดง ๓ ชีด (ตัดเอาตรงข้อลงไปต้มด้วย) ในน้ำ ๑ ลิตร นำมาต้มก็ช่วยแก้ไอได้
- ตัวอย่างการรักษาแผลพุพอง แผลเน่าเปื่อย แผลกดทับ หรือแผลเบาหวาน : เอาใบกระท่อม ใบน้อยหน่า รากหนอนตายหยาก ขมิ้นชัน(เล็กน้อย) เปลือกมังคุด (ผสมใบบวบกดด้วยก็ได้) ทำให้แห้งแล้วนำมาบดรวมกันโรยที่แผล หรือทำเป็นเจลทาที่แผล
- ตัวอย่างการรักษาคนติดยาในวัยรุ่น : อิงตามตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ และตำราท่านขุนโสภิต บรรณารักษ์ โดยนำเอาใบกระท่อมแก่ เถาวัลย์เปรียง ใบยาสูบ ใบหญ้าดอกขาว ใช้แบบสดมาคั้นเอาน้ำให้ดื่ม หรือทำเป็นลูกอม เอามาผสมน้ำตาลทรายแดง เมนทอล น้ำมะนาว และกัญชาเล็กน้อย ให้อมประมาณ ๑ เดือนช่วยลดอาการติดยาได้

ผู้อภิปรายคนที่ ๓ : นางสาวณีย์ กุลสมบูรณ์ นักวิชาการด้านการแพทย์พื้นบ้านไทย

๑. มุมมองของชุมชนและประชาชน

- พืชกระท่อมอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชนคนไทย โดยเฉพาะในภาคใต้ มีงานวิจัยของสถาบันวิจัยยาเสพติดที่ศึกษาในภาคใต้ ๓ จังหวัด ภาคกลาง (ปทุมธานี นนทบุรี) และภาคตะวันออก (ฉะเชิงเทรา) ยืนยันได้ว่าพืชกระท่อมอยู่ในวิถีของคนทำงานโดยเฉพาะผู้ใช้แรงงาน ทำให้ทำงานได้ทน นาน ไม่กลัวแดด
- พืชกระท่อมอยู่ในประเพณีพื้นบ้าน ประเพณีศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะพวกช่างตีเหล็ก มีดี จอบ หรือวัสดุที่ใช้งานในไร่สวน จะมีการบูชา “หลวงช่าง” “หลวงแสง” ในเดือน ๖ ซึ่งพืชกระท่อมถือเป็นหนึ่งในพืชที่ต้องนำมาบูชาด้วย อีกทั้งกระท่อมยังอยู่ในวิถีสังสรรค์ ในพวก ร้านน้ำชาและสนามวัวชน

- กระทบ เป็นพืชเกิดในพื้นที่ต้นน้ำที่เทือกเขาบรรทัด เป็นป่ากระท่อมธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก รากกระท่อมจะเก็บอน้ำไว้ที่โคนต้น ซึ่งเป็นสิ่งที่ยืนยันได้ว่ากระท่อมเป็นพืชสมุนไพรวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของชุมชนจริง ๆ
๒. การใช้กระท่อมตามภูมิปัญญาของหมอพื้นบ้านและวิถีชุมชน จะใช้พืชกระท่อมรักษาทั้งคนและสัตว์
- กลุ่มสัตว์ ในพวกวัวหรือควาย จะรักษาเมื่อมีท้องเสีย โดยใช้ใบกระท่อมผสมอาหารให้กิน ๒ – ๓ มื้อ
 - กลุ่มคน
 - รูปแบบยาที่ใช้มี ๓ แบบ ได้แก่ ยาต้ม(ตำรับ) ยาลูกกลอน ยาพอก/โปะ
 - ใช้รักษาโรคไอเรื้อรัง ท้องเสีย ปวดเมื่อย ปวดท้อง แก้ไข้ ถอนพิษเริม ภูสวัต เบาทหวาน ความดันโลหิตสูง โรคตาชาง ใช้ห้ามเลือด และรักษาแผลสด (ใช้ใบกระท่อมตำผสมเหล้าขาว พอกแผลสด)
 - ในเด็กมักจะใช้เป็นยารักษาภายนอก เช่น ใช้ใบกระท่อมคลึงปูนทาท้อง รักษาพยาธิไส้เดือน หรือเด็กมีอาการปวดท้องใช้ใบกระท่อมตำโปะกระท่อม
 - การรักษาผู้ที่ติดกระท่อมและอดเหล้า จะใช้รากและเปลือกกระท่อมต้มกิน
 - การรักษาโรคเบาหวาน จะให้เคี้ยวใบกระท่อม กลืนแต่น้ำ และคายกาก

๓. ผลกระทบของการใช้พืชกระท่อมในการดูแลสุขภาพตนเอง

- ติดกระท่อม ทำให้มีอาการขาดพืชกระท่อม โดยในปัจจุบันยังไม่มีแนวทางการใช้ที่ชัดเจนที่บ่งบอกได้ว่าควรใช้พืชกระท่อมในการดูแลตนเองขนาดเท่าไรจึงจะไม่เกิดการเสพติดได้
- มีอาการเมากระท่อม สามารถหายได้เอง ๕ – ๑๐ นาที
- มีอาการท้องผูก มักมาจากการไม่คายกาก
- การเคี้ยวใบกระท่อมแล้วไม่คายกาก ทำให้เกิดลูกท่อมในระบบทางเดินอาหาร
- หากใช้ในปริมาณมาก จะมีอาการเบื่ออาหาร ผอมได้ ซึ่งบางคนมักนำไปใช้ในการลดน้ำหนัก
- หากใช้ในปริมาณมาก ๆ เป็นเวลานาน ๆ จะทำให้มีอาการหนาว ตัวเย็น เจ็บกระดูก กล้ามเนื้อกระตุก เวลาครีမ်ฟ้าครีမ်ฝน